

ЗУБКОВА ЄЛІЗАВЕТА, студентка
5 курсу факультету менеджменту і
бізнесу ВП «МФ КНУКіМ»
Науковий керівник:
Чеботаєва О. М., к.і.н., доцент

ДИНАМІКА СОЦІОКУЛЬТУРНИХ НОРМ І ТРАДИЦІЙ

Актуальність даної теми полягає в самій назві, адже динаміка – це рух, тобто ми розглядаємо рух, розвиток і зміни в соціокультурних нормах і традиціях, а розвиток є завжди актуальним для дослідження. Розуміння механізмів, що обумовлюють кількісні та якісні соціокультурні перетворення, вміння їх прогнозувати та проектувати необхідні для піднесення рівня управління всіма сферами суспільного життя (не лише власне духовнокультурного, але й політичного, економічного, техніко-технологічного тощо). Через це питання про культурні зміни й причини, що їх викликають, в сучасній культурології вважається одним із фундаментальних. Спроби вирішення цього питання призвели до формування окремого розділу культурологічної науки, який називається – соціокультурна динаміка (або соціодинаміка культури)[4,с.219-236]. В межах цього розділу досліджуються процеси мінливості в соціокультурних системах, їх обумовленість, спрямованість, сила вираженості, закономірності й фактори адаптації культур до нових умов існування.

Динаміка культури може бути виражена через співвідношення понять «традиція» та «інновація». Культурна традиція – це соціальна і культурна спадщина, що передається від покоління до покоління і відтворюється в певних суспільних і соціальних групах протягом тривалого часу[4,с.288]. Отже, традиція виступає як механізм наступності поколінь, механізм збереження цивілізації і культури. Змістом культурних традицій часто стають норми, взірці визнаної суспільством поведінки. Спочатку в історії виникли традиції, характерні для певних родових колективів і племінних утворень. З формуванням етносів та націй з'явилися етнонаціональні традиції. Були та існують також різні соціально-групові, сімейні традиції, які можна вважати субкультурними. Традиції присутні в усіх сферах суспільного життя – у виробничій, політичній, художній, моральній, побутовій і т.д. Найбільш важливе місце традиції посідають в релігії.

Традиції прийнято розподіляти на жорсткі, незмінні та пластичні, рухливі. Жорсткі традиції не допускають жодних нововведень і відхилень у поведінці. Для них характерним є дуже тривале існування, передача із покоління в покоління без змін. Такі традиції особливо властиві архаїчним (традиційним), неписьменним, технологічно відсталим суспільствам, що передають свій соціально значимий досвід лише через усне мовлення, звичаї та ритуали[3,с.175-203]. Звичай освічувався авторитетом суспільства, в якому живе людина, посиленням на досвід старшого покоління та волю Бога (або богів).

Поведінка людини в традиційній культурі до найменших дрібниць підкорювалася суспільно виробленим нормам. А питання «чому треба робити так, а не інакше?» в такому суспільстві позбавлене будь-якого смислу, оскільки значення традиції як раз і полягає в тому, щоб зробити так, як вимагає «закон предків» (як було зроблено в перший раз). Ключові моменти в житті людей традиційного суспільства супроводжуються обрядами і ритуалами – символічними діями, що суворо, канонічно визначалися звичаєм та виконувалися з метою вплинути на дійсність, оточуючий світ.

Після хрещення в 988 році України-Русі найважливіше значення для українців набули саме церковні обряди та ритуали (таїнства), призначені, передусім, для виконання душертівної функції (отримання Божої благодаті). Проте в традиційному побуті практикувалася ще велика кількість звичаїв та ритуальних дій, заснованих на народних віруваннях та повір'ях, наприклад: запалювання стрітенської «громичної» свічки – «щоб оберігати людей та худобу від грози»; ковтання «котиків» освяченої верби – «щоб горло не боліло»; перший на весні вигін скота на пасовисько саме освяченою вербою – «щоб нечиста сила не чіплялася до тварин»; стрижка дітей в Чистий четвер – «щоб волосся не лізло та щоб голова не боліла»; і т.д.[1,с.198,356,361].

Як бачимо, визначені традицією дії та ритуали не завжди піддаються раціональному поясненню в термінах засобів та цілей. Проте, культурні традиції закріплюють будь-які елементи культури, що перебувають між собою у стійкій рівновазі. Накопичення протиріч у культурній системі призводить до її розбалансування і створення кризової ситуації, яка знаходить своє вирішення в оновленні культурного досвіду, в культурних новаціях. Отже, за певних історичних умов традиції набувають рухливості, стають пластичними. Вони характеризуються широким діапазоном варіативності, мінливості, хоча при цьому основа традицій також залишається без змін. У цьому випадку традиції можуть «обростати» новими нормами, правилами, прийомами, вони змінюються залежно від тих чи інших обставин, допускають можливі варіанти поведінки тощо.

В процесі своєї динаміки традиції можуть стискатися до мінімуму, майже зникати, а потім в нових умовах раптом відроджуватися, набирати силу, набувати вплив на сучасників. Іноді традиції під натиском різних обставин розбиваються на дрібні частини. У пам'яті і народному побуті залишаються лише уламки, останки минулих ритуалів, звичаїв і обрядів. І ці окремі, розрізнені «атоми» традицій отримують нове життя, включаючись в сучасні події. Контакти призводять до того, що в таку рекомбінацію традицій включаються також елементи культур інших народів і виникає нова форма.

Результати динаміки культури завжди вимагають всебічного, конкретно-історичного аналізу. Адже в одних випадках процес соціокультурної динаміки може вести до збагачення ціннісних смислів культури, тобто носити прогресивний характер. Проте можливі й такі динамічні процеси, що спрощують культурне життя суспільства, ведуть до його занепаду і деградації. Регресивні зміни викликають культурну кризу. Особливим станом культури є її застій як стан довготривалої стагнації, як стан культурних цінностей.

У зв'язку з вище зазначеним необхідно вказати найважливіші чинники, що впливали або впливають на динаміку культурних традицій в Україні:

- 1) **початок процесу державотворення та заміна політеїстичної язичницької релігії монотеїстичною християнською релігією, як однією з трьох сучасних світових релігій.** Через це багато релігійних свят мають, так би мовити, «двошарову» структуру з переплетінням язичницьких і християнських елементів. Так наприклад, Пасха спочатку мала язичницьке походження, це було свято родючості з його символами, але з приходом християнської релігії, це свято зазнало трансформації;
- 2) **процеси модернізації, пов'язані з переходом від аграрного до індустріального виробництва, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, новітньої техніки і технологій.** Наслідком цих процесів стали секуляризація, раціоналізація свідомості (тобто звільнення її від впливу релігії та церкви), утвердження престижності міського способу життя, вихолощення багатьох духовних традицій, сформованих в умовах аграрного виробництва та сільського побуту. Натомість виникнення нових культурних звичок та норм. Наприклад, для сучасної української молоді вже звичною нормою стало користування комп'ютерною технікою та спілкування в соціальних мережах. В модернізованому суспільстві феномен поколінь є одним з головних факторів соціокультурної динаміки[4,с.290-305];
- 3) **складні політичні процеси: втрата на достатньо тривалий період української державності та незалежності, боротьба за їх відновлення та демократичне утвердження.** За останню чверть століття зроблено чимало для відродження історичних традицій українського державотворення, українського козацтва як носія демократичного й патріотичного духу. Абсолютно нових масштабів й цікавих інноваційних форм набула традиція вшанування пам'яті Т.Г.Шевченка.

Історичний досвід свідчить, що радикальні соціально-культурні зміни відбуваються в момент крутих переломів в житті етносу, нації, країни. Один з таких переломів Україна переживає саме зараз, круто змінюючи вектор свого геополітичного, соціально-економічного, а отже й культурного розвитку. Особливо критичному перегляду піддаються історичний досвід взаємозв'язків з Росією та традиції радянського періоду. Суттєво змінився, наприклад, святковий календар нашого суспільства. Офіційно включеними в нього тепер є Різдво, Пасха, Трійця, натомість вилучені річниці жовтневої революції 1917 року, день радянської армії і т.д. Досить відчутними стають тенденції щодо зміни формату святкування Дня Перемоги.

Розуміючи неминучість життєвих змін й відповідної переоцінки цінностей, хотілося б разом з тим зауважити на необхідності враховувати як позитивний, так і негативний історичний досвід для запобігання нових помилок у ставленні до історичної і культурної

спадщини. Адже будь яка ідеологічна обмеженість, політична упередженість та соціальна тенденційність сприяє знищенню текстів культури, спричинює невинуватені втрати культурних цінностей, провокують гострі соціальні драми та конфлікти[4, с.291];

- 4) **вплив звичаїв і традицій інших народів внаслідок руйнування так званої «залізної завіси» та входження українського суспільства в глобальну систему інформаційних і культурних комунікацій.** Культурологічного осмислення потребує, наприклад, проникнення у вітчизняний соціокультурний простір цілого ряду свят, які не є притаманними нашій культурі, не були відомі і важливі для попередніх поколінь: маємо на увазі Halloween, День святого Валентина або Новий рік за східним календарем.

Таким чином, культурні традиції і норми є невід'ємним компонентом будь-якої соціально культурної системи. Їхня динаміка знаходиться під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Вона утворює досить складний і суперечливий механізм, пов'язаний з процесами регулювання соціальнокультурного життя в усіх його сферах та проявах. Вивчення структури та багаточисленних варіацій дії даного механізму було і залишається актуальною проблемою культурологічної науки як в загально теоретичному, так і в конкретно-історичному плані. Створення фундаментального дослідження стосовно динаміки культурних традицій та норм в Україні можна вважати амбітною, але гідною метою молодого покоління українських культурологів.

Список використаних джерел:

1. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис. — Т.1. — К.: Оберіг, 1991. — 452 с.
2. Кармин А.С., Новикова Е.С. Культурология. — СПб.: Питер, 2006. — 464 с.
3. Садохин, А.П. Этнология. — М. : Гардарики, 2002. — 254 с.
4. Теория культуры: Учебное пособие / под ред. С.Н. Иконниковой, В.П. Большакова. — СПб.: Питер, 2008. — 592 с.